

ВЕШТАЧЕЊЕТО И БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

ДАЛИ НОВИОТ ЗАКОН ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ОД 2019
ГО ОЛЕСНИ ПРИСТАПОТ ДО БЕСПЛАТНО ВЕШТАЧЕЊЕ ЗА ЛИЦАТА
НА КОИ ИМ Е ОДОБРЕНА СЕКУНДАРНА ПРАВНА ПОМОШ?

ВЕШТАЧЕЊЕТО И БЕСПЛАТНАТА ПРАВНА ПОМОШ

ДАЛИ НОВИОТ ЗАКОН ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ОД 2019
ГО ОЛЕСНИ ПРИСТАПОТ ДО БЕСПЛАТНО ВЕШТАЧЕЊЕ ЗА ЛИЦАТА
НА КОИ ИМ Е ОДОБРЕНА СЕКУНДАРНА ПРАВНА ПОМОШ?

Наслов:

„Вештачењето и бесплатната правна помош – Дали новиот Закон за бесплатна правна помош од 2019 го олесни пристапот до бесплатно вештачење за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош? – Документ за јавна политика –“

Издавач:

Македонско здружение на млади правници,
Зоран Дранговски Претседател

Автори:

Гоце Коцевски, Елена Георгиевска

Лектура:

Елеонора Стојкоска-Попетревска

Ликовно-графичко обликување:

Бригада дизајн

Забелешка: „Содржината е единствена одговорност на авторите и на грантисот, и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата и ставовите на Фондацијата Отворено општество—Македонија“.

CIP—Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

347.921.8:347.948(497.7)(047.31)

КОЦЕВСКИ, Гоце

Вештачењето и бесплатна правна помош [Електронски извор] : дали новиот закон за бесплатна правна помош од 2019 го олесни пристапот до бесплатно вештачење за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош? : документ за јавна политика / [автори Гоце Коцевски, Елена Георгиевска].—Текст во PDF формат, содржи 24 стр.—Скопје : Македонско здружение на млади правници, 2021

Начин на пристапување (URL): <http://www.myla.org.mk/>.—Наслов преземен од екранот.—Опис на изворот на ден 11.03.2021.—Фусноти кон текстот.

- Библиографија: стр. 17-19.—Содржи и: Анекс 1

ISBN 978-608-4843-38-2

1. Георгиевска, Елена [автор]

COBISS.MK-ID 53353477

КРАТКА СОДРЖИНА

Листа на кратенки.....	4
I ВОВЕД	5
II КОРИСТЕНА МЕТОДОЛОГИЈА	7
III КОНТЕКСТ – ПРАВНА РАМКА И ПРОЦЕСИ	8
1. Закон за бесплатната правна помош	8
1.1 Проширување на опфатот на секундарната правна помош.....	8
1.2 Вршење на вештачењето според ЗБПП.....	8
1.3 Значење на вештачењето како доказно средство за корисниците на секундарната правна помош.....	9
2. Законот за вештачење	9
2.1 Надлежност на Бирото за судски вештачења.....	9
2.2 Надоместок за извршеното вештачење.....	10
2.3 Планирано укинување на Бирото за судски вештачења.....	10
3. Законот за парничната постапка	10
3.1 Вешт наод и мислење со тужба – ЗПП од 2011.....	10
3.2 Кон враќање на поранешното решение – Планираните измени на ЗПП.....	11
IV ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ ОД ОСЛОБОДУВАЊЕТО ОД ТРОШОЦИТЕ ЗА ВЕШТАЧЕЊЕТО ВО ПРАКСА	12
V ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОЛИТИКИ	14
БИБЛИОГРАФИЈА.....	17

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ЗБПП	Закон за бесплатна правна помош
БПП	Бесплатна правна помош
ЗПП	Законот за парнична постапка
ЗВ	Законот за вештачење
ЕНЕР	Единствениот национален електронски регистар на прописи
РСМ	Република Северна Македонија
МАНУ	Македонска Академија на Науки и Уметностите
ФООМ	Фондација Отворено Општество Македонија
МЗМП	Македонско здружение на млади правници

I ВОВЕД

Една од поважните новини воведена со Законот за бесплатната правна помош од 2019¹ (ЗБПП) беше проширувањето на опфатот на услугите на кои имаат право лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош². Покрај пристапот до адвокат³ (чии награда и трошоци паѓаат на товар на буџетот) секундарната правна помош опфаќа и ослободување од: судски такси и трошоци поврзани во постапката пред суд согласно закон, административни такси и трошоци за вештачење. Намерата на реформата беше да им се даде можност на што поголем број граѓани пристап до квалитетно, правично и фер судење.

Клучен исчекор, а воедно и предизвик во проширувањето на опфатот беше ослободувањето од трошоците за вештачење. За разлика од ослободувањето од судските и административните такси, кое се остварува по сила на закон, поради природата на работата кај вештачењето⁴, беше неопходно да се обмисли и воспостави модел преку кој ќе се врши вештачењето, а трошоците ќе бидат покривани од државниот буџет. Решението применето во ЗБПП беше вештачењето да се

обезбедува преку Бирото за судски вештачења⁵ согласно Законот за вештачењето, а трошоците да се обезбедуваат од средства на буџетот на Министерството.⁶

Дали новиот ЗБПП ќе придонесе за олеснување во пристапот до правда за сиромашните граѓани, во голема мерка зависи од начинот на кој што ќе се применува одредбата за ослободување од трошоците за вештачење во пракса. Пристапот до квалитетно вештачење е од суштествено значење за успех во судските и во помал дел во одредени управни постапки. Висина на долг, вредност на имот, вид и тежина на повреда, вид и интензитет на душевна болка се само мал дел од големиот број фактички состојби за кои многу често е неопходно изведување на вештачење како доказ како странката би имала воопшто изгледи за успех и остварување на правото за кое смета дека ѝ припаѓа. Дотолку повеќе, одредбите од Законот за парничната постапка (ЗПП) наметнуваат обврска вештиот наод и мислење да биде доставен заедно со тужбата, односно одговорот на тужбата доколку воопшто странката има намера да го предложи.⁷

Покрај самата околност дека се работи за ново, досега неприменето решение, неколку дополнителни околности и процеси, дел внатрешни дел надворешни, оправдано ја наметнуваат потребата од зајакнато следење и анализа на состојбата имајќи го предвид значењето на вештачењето за делотворноста на севкупниот систем за бесплатна правна помош. Отсуството на подетално уредување на процесот, начинот, динамиката како и меѓусебните права и обврски на: корисникот, неговиот/нејзиниот адвокат, Министерството за

¹ [Законот за бесплатна правна помош](#) („Службен весник“ бр. 101/2019) беше донесен во мај 2019, а започна со примена шест месеци подоцна, во октомври 2019).

² *Секундарна правна помош* е облик на бесплатна правна помош, која се обезбедува од адвокат и опфаќа застапување во постапка пред судови, управни органи и лица што вршат јавни овластувања наспроти *примарната правна помош*, која, вклучува, пред сè, давање информации и совети. Право на секундарна правна помош имаат лицата што ги исполнуваат условите и на кои им е издадена потврда со која се одобрува секундарна правна помош. Истовидниот облик во [поранешниот ЗБПП](#) од 2009 се именуваше *правна помош во судски и управни постапки*.

³ Правната помош во судски и управни постапки согласно ЗБПП од 2009 опфаќаше само определување адвокат.

⁴ Вештачењето го вршат вештачи, кои се трети лица, независни и незаинтересирани во конкретниот спор, кои имаат определени научни и стручни знаења и кои за вршење на вештачењето имаат право на награда и надомест на трошоците.

⁵ Бирото за судски вештачења е орган на државната управа во состав на Министерството за правда, со својство на правно лице, кое меѓу другото врши вештачења и за потребите на државните органи.

⁶ Член 13 став 6 и 7 од ЗБПП.

⁷ Закон за парничната постапка (пречистен текст), „Службен весник“ бр. 07/2011. Чл. 235.

правда и Бирото за судски вештачења (Бирото) прави ризик да се прибегнува кон ад хок постапување и потешкотии за Министерството за правда.⁸ Од друга страна, пак, Бирото не располага со вешти лица или опрема од сите области за кои може корисниците да имаат потреба од вештачења.⁹

Дополнителни два процеса се исто така значајни и може ја наметнат потребата од усогласување на моделот прифатен во ЗБПП. Прво е процесот на донесување нов закон за вештачење планиран со Стратегијата за реформи во правосудството. Стратегијата предвидува ревидирање на системот на судско вештачење преку деетатизација на системот и укинување на Бирото за судски вештачења.¹⁰ Вториот процес е донесувањето нов закон за парнична постапка во кој една од целите е длабока реформа во однос на вештачењето како доказно средство.¹¹

Намерата на овој документ е да ги идентификува и анализира клучните проблеми и предизвици што се појавија во пракса при примената на ослободувањето од трошоците за вештачење за корисниците на секундарната правна помош. Дополнително, документот прави осврт на паралелните процеси кои се одвиваат, а кои имаат влијание врз вештачењето. Врз основа на анализата документот формулира препораки за надминување на идентификуваните проблеми.

⁸ ЗБПП ниту, пак, подзаконските акти уредуваат: кој го поднесува барањето за вештачење; рокот во кој треба да се спроведе; што ако Бирото не располага со вешто лице од одредена област; кои се придружните документи што треба вештакот да ги достави до Министерството итн.

⁹ Пример: Вештачења од областа на молекуларната биологија (ДНК), кои се неопходни во постапките за утврдување татковство.

¹⁰ Стратегија за реформа на правосудниот сектор 2017 – 2022. Мерка бр. 2.4.6-1.

¹¹ [Нацрт-закон предлог за Закон за парничната постапка.](#)

II КОРИСТЕНА МЕТОДОЛОГИЈА

При изработката на овој документ авторите како основна истражувачка цел го поставија идентификувањето на проблемите и предизвиците со кои се соочи Министерството за правда при примената на одредбата за ослободување од трошоците на вештачење. Во насока на остварување на истражувачката цел работата на авторите беше насочена кон давање одговор на следните истражувачки прашања:

1. До кој степен постојната правна рамка во однос на ослободувањето од трошоците за вештачење е сеопфатна и доволно прецизна?;
2. Какви се досегашните искуства?;
3. Какво би било влијанието на укинување на Бирото за судски вештачења?;
4. Какво би било влијанието на планираните измени на Законот за парничната постапка?

Методолошкиот пристап вклучуваше преглед, опис и анализа на релевантната законска рамка, анализа на случаи во кои е извршено вештачење како и преглед на релевантни стратешки документи, како и јавно објавени предлози за закони. Дел од податоците беа прибрани преку непосреден увид во предмети каде што барањето за секундарна правна помош беше поднесено од Македонското здружение на млади правници, а дел преку барања за информации од Министерството за правда и Бирото за судски вештачења. Документот се потпира и на податоците изложени и дискутирани на состаноци на Националното координативно тело за бесплатна правна помош.

Малиот број предмети во кои е спроведено вештачење го ограничува изведувањето заклучоци од истражувањето. Дополнително треба да се земе предвид околноста дека конечниот текст на планираните нови закони за вештачење и парнична постапка е сè уште непознат и заклучоците презентирани во овој документ се засноваат на последните јавно објавени верзии.

III КОНТЕКСТ – ПРАВНА РАМКА И ПРОЦЕСИ

1. Закон за бесплатната правна помош

1.1 Проширување на опфатот на секундарната правна помош

ЗБПП од 2019 го прошири опфатот на секундарната правна помош. За разлика од поранешниот закон според кој корисниците на бесплатната правна помош имаа единствено пристап до адвокат чии услуги се плаќаат од државниот буџет, со новиот закон тие се стекнаа и со ослободување од плаќање на:

- ▲ судски такси и трошоци поврзани со постапката согласно закон¹²;
- ▲ трошоците за вештачењето;
- ▲ административни такси.

Потребата од проширување на опфатот на бесплатната правна помош беше во повеќе наврати потенцирана од страна на стручната јавност и граѓанските организации.¹³ Овој проблем беше идентификуван и од страна на Министерството за правда како една од причините зошто е потребно донесување нов закон.¹⁴ Поради тоа, не беше воопшто ретка ситуацијата во која лице на кое му е определен адвокат за да води некоја судска постапка, поради неможност да ги покрие

трошоците за вештачењето, кое е нужно да се поднесе заедно со тужбата, да се откаже од своето барање, со што се доведуваа во прашање оправданоста и постоењето на бесплатната правна помош на начин на кој што беше уредена со овој закон.

1.2 Вршење на вештачењето според ЗБПП

Вештачењето за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош ќе се врши преку Бирото за судски вештачења, а трошоците ќе се обезбедат од буџетот на Министерството за правда. Посебни одредби со кои се уредуваат начинот и постапката за спроведувањето на вештачењето не се предвидени, ниту се оставени на доуредување во подзаконски акт.

Ослободувањето од трошоците на вештачење оди по сила на закон со самата потврда со која се одобрува секундарната правна помош и му следува на секое лице на кое му е одобрена секундарна правна помош.¹⁵ Дали вештачењето ќе биде неопходно да се изведе како доказ, проценува исклучиво адвокатот како стручно лице, кое е должно да ги застапува правата и интересите на странката. Министерството за правда може единствено да ја цени оправданоста на барањето за секундарна правна помош низ призмата на чл. 21 од ЗБПП, како и дали трошоците за давање правна помош се несразмерно високи во споредба со вредноста на спорот согласно чл. 22.

Во отсуство на посебни одредби, релевантни за обезбедувањето вештачење во предметите во кои е одобрена секундарна правна помош се општите прописи со кои се уредува вештачењето, Законот за вештачење во однос на вршењето на работите на Бирото за судски вештачења и надоместокот и Законот за парничната постапка за

¹² Во отсуство на наведување на законот може да се заклучи дека ЗБПП реферира на процесните закони, кои меѓу другото ги уредуваат трошоците на постапката, пред сè, Закон за парничната постапка (чл. 145-169) и Закон за општата управна постапка (чл. 68).

¹³ Како граѓаните на Република Македонија да добијат квалитетен Закон за бесплатна правна помош?! (2012); [Потребна е итна и суштинска измена на Законот за бесплатна правна помош](#) (2014);

¹⁴ Министерство за правда, [Извештај за проценка на влијание на регулативата за Предлог на Закон за бесплатна правна помош](#), Скопје, 2018.

¹⁵ Чл. 13 ст. 5, 6 и 7 од ЗБПП.

правилата во однос на употребата на ова доказно средство во конкретна судска постапка. Овие два закона, особено деловите кои се од значење за вештачењето се предмет на тековна реформа согласно Стратегијата за реформи во правосудство и се изработени предлог-закопи, меѓутоа сè уште не се донесени.

1.3 Значење на вештачењето како доказно средство за корисниците на секундарната правна помош

Вештачењето е доказно средство, кое се употребува во правните постапки кога заради утврдување или разјаснување на некој релевантен факт е потребно стручно знаење со кое органот што одлучува (суд или државен орган) не располага¹⁶. Процесот на вештачење¹⁷ вклучува изготвување стручен наод и мислење изработено врз основа на примена на научни и стручни методи, технички достигнувања, стручни знаења и искуства во одредени области¹⁸, како и негово изнесување (презентирање) на рочиште или пред надлежен орган.

Од содржината и квалитетот на изработеното вештачење во голема мерка зависи и успешноста во докажувањето одреден факт и зависно од тоа успехот во самата постапка. Вештачењето го вршат вештаци кои се трети, во конкретниот спор, незаинтересирани лица, кои имаат определени научни и стручни знаења и кои за вршење на вештачењето имаат право на награда и надомест на трошоците. Доколку одредено лице, поради тешката финансиска состојба во која се наоѓа, не е во можност да ги покрие овие трошоци, а при тоа не постои механизам за државно покривање

¹⁶ На пример, вид на повреда или степен на душевна болка во постапките за надомест на штета; површина и опис на градежен објект во сопственичките спорови; вредност на парично побарување и камати во споровите за долг итн.

¹⁷ Член 2 од Законот за вештачењето.

¹⁸ Според Законот за вештачењето, вештачење може да се врши во следните области: материјално, сметководствено и финансиско работење; медицина (психијатрија, невропсихијатрија, хирургија, гинекологија, кардиологија, ортопедија и други); ветеринарство; градежништво и архитектура; електротехника; информатички технологии; машинство и сообраќај; земјоделство, шумарство и водостопанство; графологија; геодезија; рударство; технолошко инженерство; хемиско-биолошко; молекуларна биологија и генетика; токсикологија и дроги; балистика; заштита на животната средина и екологијата; заштита на културното наследство; заштита на авторското право и други сродни права и права од интелектуална сопственост и други области.

на овие трошоци, се соочува со ограничување на пристап до правда.

2. Законот за вештачење

2.1 Надлежност на Бирото за судски вештачења

Законот за вештачење (ЗВ) го уредува вршењето на вештачењето, субјектите што вршат вештачење, награда и надоместок на трошоците, Комората за вештаци, како и надлежностите на Бирото за судски вештачења. Според ЗВ, Бирото е посебен орган на државна управа во состав на Министерството за правда¹⁹, кој врши вештачења за потребите на судовите и јавните обвинителства, државните органи, јавните претпријатија, трговските друштва и фондовите основани од државата, како и физичките и правните лица²⁰.

Вештачењата и процените по правило ги вршат вработените вештаци во Бирото за судски вештачења²¹, меѓутоа по потреба Бирото може да ангажира и надворешни соработници од соодветна област²², како и да склучи договор за соработка со друг орган на државната управа, државен орган, високообразовна установа, научна установа или стручна установа²³. Бирото располага со вештаци од областа на **економијата, сообраќајот и градежништвото**²⁴ додека за другите области ангажира некој од 261 надворешни соработници наведени во **листата**²⁵, која е објавена на веб-страницата на Бирото. Според Бирото, единствено постојат одредени потешкотии со обезбедување вештачења во областа на геодезијата, затоа што вештите лица не се согласувале со цената на чинење која е воспоставена со посебна владина Уредба.

¹⁹ Бирото за судски вештачења е воспоставено со Законот за организацијата на органите на државната управа како орган на државната управа во состав на Министерството за правда.

²⁰ чл. 43-а од ЗВ

²¹ Чл. 43-и од ЗВ.

²² Чл. 43-с од ЗВ.

²³ Чл. 43-г од ЗВ.

²⁴ Извор: <http://bsv.gov.mk/uslugi/vestacenje/>

²⁵ <https://bsv.gov.mk/sorabotka/nadvoresni-vesti-lica/>

2.2 Надоместок за извршеното вештачење

На Бирото за извршените вештачења на барање на правни и физички лица, му следуваат награда и трошоци, додека за вештачењата за потребите на државните органи, јавните претпријатија има право на надомест за реално потребните трошоци. Право на награда и надоместок имаат и надворешните соработници на Бирото. Висината на наградата, т.е. реално направените трошоци се пресметуваат врз основа на уредби донесени од Владата:

- ▲ [Уредба за начинот на пресметување на висината на надоместокот за реално потребните трошоци за вештачењата извршени од Бирото за судски вештачења за потребите на органите на државната управа, јавните претпријатија и акционерските друштва во државна сопственост](#) („Службен весник“ бр. 131/2015)
- ▲ [Уредба за наградата и надоместокот на надворешните соработници на Бирото за судски вештачења](#) („Службен весник“ бр. 131/2015)

Со уредбите се дефинирани минималната и максималната вредност на наградата, т.е. надоместокот како и факторите што ја одредуваат висината (сложеноста на вештачењето; потребното време за прибирање на податоците; проучување на доставената документација и податоци; примена на соодветна методологија за област за вештачење итн.).

2.3 Планирано укинување на Бирото за судски вештачења

Сегашната законска рамка е предмет на тековна реформа предвидена во [Стратегијата за реформа на правосудниот систем](#). Стратегијата предвидува ревидирање на системот на судско вештачење преку деетатизација на системот и укинување на Бирото за судски вештачења.²⁶ Причината за ова е потребата од напуштање на улогата на државата (Министерството за правда) како чинител во системот на судско вештачење, со цел да се обезбеди еднаков третман на сите субјекти поврзани со вештачењето на пазарот. Со оваа измена, според Стратегијата, би се спречило постоењето нелојална конкуренција при вештачењето и ќе се надмине проблемот со непочитување на начело-

²⁶ Мерка бр. 2.4.6-1 од Стратегијата.

то на „еднаквост на оружјата“ и непристрасноста при вештачењето.

Сепак, и покрај таа цел, [предлог-законот](#), кој беше изработен и објавен на ЕНЕР²⁷, не предвидува укинување на Бирото за судски вештачења без јасно образложение во извештајот за проценка на влијание на регулативата дали министерството отстапило или не од идејата да се укине Бирото за судски вештачења. Околноста што предлог-законот не е усвоен од Владата и не е доставен до Собранието не придонесува кон идентификување дали Бирото ќе остане како орган кој врши вештачења или не. Ова е од исклучително значење за бесплатната правна помош, затоа што укинување на Бирото ќе повлече ревидирање на начинот на кој што е уреден пристапот до вештачење за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош.

3. Законот за парничната постапка

3.1 Вешт наод и мислење со тужба – ЗПП од 2011

Користењето на вештачењето како доказно средство е уредено во Законот за парничната постапка. Со измените на ЗПП од 2010²⁸ се зазеде ригиден пристап според кој вештачењето ќе биде изведено како доказ само ако странката со тужбата (вклучувајќи го и одговорот на тужбата на тужениот) го достави стручниот наод на вештакот²⁹, за разлика од ЗПП од 2005, според кој вештачењето се вршеше по предлог на странката (најдоцна до подготвителното рочиште), а судот го определуваше вештакот. Единствен исклучок е дозволен во случајот кога странката предлага вештачење, меѓутоа да стори веројатно дека постојат факти или околности за кои не може да го прибави вештиот наод и мислење.

Со оваа измена, всушност, се одредија поднесувањето на тужбата и давањето одговор на тужбата како крајни временски моменти до кои странките можат не само да предложат туку и да

²⁷ https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=54953

²⁸ Закон за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка, „Службен весник“ на РМ бр. 116/2010.

²⁹ Чл. 235 ст. 1 од ЗПП

го поднесат до судот стручниот наод и мислење од вештак.³⁰ Дополнителен предлог за изведување вештачење како доказ ќе биде одбиен.³¹ Со други зборови, одлуката дали ќе достави или не вештачење се остави на странката, независно што е невозможно да се претпостави кои од фактите ќе бидат решителни и дали е суштински неопходно вештачење како доказ.

Ваквото решение наиде на критики помеѓу стручната и научната јавност. Неусогласеноста на ова ограничување со правото на странките до подготвителното рочиште да ги изнесат сите факти и докази врз основа на кои ги засноваат своите наводи³², неповолната позиција на тужениот, кој има рок од 15 до 30 дена (во смисла на чл. 269 ст. 2 од ЗПП) да достави вештачење за кое разумно време на изготвување е 45-60 дена³³, околноста дека странките на почеток на парницата не може да знаат дали судот ќе има потреба од вештачење и дали тужениот воопшто ќе спори нешто³⁴, се само дел од проблемите што беа идентификувани при примената на оваа одредба.

За странката што нема средства да ги покрие трошоците (пред да се донесе ЗБПП од 2019) за вештачење однапред остануваат две можности. Да се обиде, доколку се согласи вештото лице да се одложи плаќањето за услугата до завршување на постапката или со тужбата, да бара целосно ослободување од плаќање на трошоците на постапката (чл. 166 од ЗПП) и со тоа да стори веројатно дека постојат факти или околности поради кои не може да го прибави вештиот наод и мислење (чл. 235 ст. 2 од ЗПП). Сепак и двата начина беа неизвесни и соочени со вакви проблеми, неретко, странките одлучуваа да не продолжат со постапката.

³⁰ Чавдар, К. Чавдар, К. (2016) *Коментар на законот за парничната постапка*, Скопје, „Академик“. Стр. 529.

³¹ Судска пракса на Апелационен суд Битола бр. 486/15 од 6.3.2015.

³² Јаневски, А. Зороска – Камилоска, Т. (2012) *Измените во парничното и во извршното законодавство на Република Македонија, предизвиците и проблемите во нивната примена со предлози за подобрување на состојбите de lege ferenda*, Деловно право, Часопис за теорија и практика на правото, Година XIII, бр. 26, 2012, стр. 28-37.

³³ Нациќ, Г. (2012) *Употреба на вештачењето како доказно средство согласно новелата на ЗПП од 2010*, Скопје, Правник бр. 246/2012.

³⁴ Димовска, А. (2012) *Практични проблеми при примената на измените на ЗПП*, Скопје, Деловно право бр. 26/2012.

3.2 Кон враќање на поранешното решение – Планираните измени на ЗПП

Имајќи ги предвид идентификуваните проблеми со Стратегијата, се предвиде и донесување нов Закон за парнична постапка³⁵, со кој, меѓу другото, треба да се надмине проблемот со задолжителното вештачење. Со нацрт-законот³⁶, кој беше изработен и објавен на ЕНЕР, во одредена мерка се враќа моделот од ЗПП од 2005. Судот ќе изведе доказ на предлог на странка во која е назначен предметот на вештачењето и предлага определено лице за вештак, при што судот го определува вештакот со решение. Со нацрт-законот е предвидена и можност да се определи вештачење и без предлог на странка, ако судот смета дека тоа е потребно. Дополнително, оставена е можност странката да приложи писмен стручен наод и мислење, кое се доставува на другата страна на изјаснување и кое што судот може да го изведе како доказ. Нацрт-законот е во фаза во која е завршена јавната расправа и во блиско време би бил доставен до Владата на усвојување и предложен до Собранието за донесување.

Предложеното решение има одредени импликации во однос на вештачењето за лицата на кои им е одобрена секундарната правна помош. Странката ќе треба да предложи конкретно лице за вештак, што претпоставува одредена комуникација на странката и нејзиниот адвокат со Бирото во која би се идентификувало вештото лице. Понатаму, постои можност спротивната страна да се изјасни негативно по предлогот, по што судот ќе го определи вештакот по случаен избор од регистарот на вештаци во кој може, но не мора да бидат вештите лица од Бирото или неговите надворешни соработници. Исто така опцијата судот да определи вештачење и без предлог на странка го отвора прашањето за положување на трошоците за вештачење.

³⁵ Стратегија за реформа на правосудниот сектор. Мерка 5.4.1-5.

³⁶ [Нацрт на предлог-акон за парничната постапка](#) објавен на ЕНЕР на 14.9.2020.

IV ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ ОД ОСЛОБОДУВАЊЕТО ОД ТРОШОЦИТЕ ЗА ВЕШТАЧЕЊЕТО ВО ПРАКСА

▲ Низок број предмети во кои е обезбедено ослободување од трошоците на вештачења

Според податоци од Бирото, заклучно со 2020 година, примени се вкупно три (3) барања за вештачења за корисници на секундарната правна помош, меѓутоа отсутствуют податоци за областите во кои е извршено вештачењето. За споредба, од почетокот на примената на ЗБПП во октомври 2019, па сè до јуни 2020, Министерството за правда одобри секундарна правна помош во вкупно 117 предмети. Мошне нискиот број на предмети во кои е реализирано вештачењето може да ѝ се припише на природата на предметите за кои е одобрена секундарна правна помош (на пример, привремените мерки за заштита од семејно насилство или постапките за развод на брак, кои најчесто не наметнуваат потреба од изведување на вештачење). Сепак, дури и да се земе предвид ова како причина, сепак останува впечатокот дека бројот е мошне низок и дека не во сите случаи каде што е потребно се спроведува вештачењето.

▲ Недоволно прецизна уреденост на начинот, постапката и роковите за обезбедување вешт наод и мислење од органот или вештакот што ќе го врши вештачењето

Министерството за правда се соочи со одредени предизвици што произлегуваат од недоволно прецизната уреденост на начинот, постапката и роковите за обезбедување вешт наод и мислење од органот или вештакот што ќе го врши вештачењето. Отсуството на подзаконски акт или договор помеѓу Министерството и Бирото во кој ќе се уредат овие прашања создава проблеми во праксата. Како области за кои особено е неопходно да бидат уредени се рокот за изработка

на вештачењето, постапката, дополнувањето на вештачењето, давањето исказ пред судот. Останува и проблемот доколку се наметне потреба од супер вештачење.

▲ Бирото за судски вештачења не може да обезбеди вештачења во сите области за кои може да се наметне потреба

Досегашното искуство покажа дека Бирото за судски вештачења како орган преку кој единствено се вршат вештачењата на корисниците на секундарна правна помош, не е во можност да обезбеди вештачења за сите области за кои може да се наметне потреба. Бирото располага со интерни вештаци во областите на економијата, сообраќајот и градежништвото, додека за сите други области неопходно е ангажирање надворешен соработник. Постои проблем при обезбедување надворешни соработници за вршење вештачења во областа на геодезијата.³⁷ Како една од причините за проблемот е неусогласеноста на висината на наградата и надоместокот на трошоците утврдени со Уредбата што се однесува на Бирото, од една страна³⁸, и Тарифникот за вршење геодетски работи³⁹. Вештачењата во оваа област опфаќаат премери, парцелации, физички делби и се неопходни во споровите поврзани со недвижности. Со неможноста да се обезбедат вешти лица, на корисниците на секундарна правна помош им се скратува пристапот до судска постапка.

³⁷ Извор: <https://ovp.gov.mk/wp-content/uploads/2020/12/Identifikuvani-problemi-Pristap-do-pravda.docx>

³⁸ Уредба за наградата и надоместокот на надворешните соработници на бирото за судски вештачења („Службен весник“ бр. 131/2015)

³⁹ [Тарифник за висината на надоместокот за извршените геодетски работи од страна на трговците поединци овластени геодети и трговските друштва за геодетски работи](#)

Значаен проблем претставува и неможноста на Бирото да обезбеди вештачења во областа на молекуларната биологија (ДНК), кои се неопходно споровите за утврдување татковство, кои непропорционално ги засегаат слабо имотните и ранливи категории лица. Овие анализи ги спроведуваат специјализирани лаборатории како што се Истражувачки центар за генетско инженерство и биотехнологија „Георги Д. Ефремов“, во состав на МАНУ, Клиника „Жан Митрев“, Институт за судска медицина и други лаборатории што располагаат со потребната опрема. Надоместокот за изработка на ваквата анализа се движи од 18.000 до 32.000 денари. Во МАНУ услугата чини 18.300 денари (за дете, мајка и татко), а за секој нареден член се доплаќа 6.100 денари.

Бирото досега нема склучено договор за соработка со МАНУ или со другите установи што поседуваат опрема, стручни лица и посебни уреди за изготвување на овие вештачења. Нерешавањето на овој практичен проблем влијае на правата на децата и, дополнително, на одолговлекување на судските постапки за оспорување и утврдување татковство. Таков е и случајот со предметот на малолетниот Н.С од Скопје, кој е роден за времетраење на брак, кој на фактички план не постоел. Татковството над детето не е воопшто спорно ни кај запишаниот родител (кој неспорно се согласува дека детето не е негово) ни кај биолошкиот родител (кој неспорно се согласува дека детето е негово), ниту кај мајката.

Предметот на малолетниот Н.С. започнува во 2017 година, на негова 14-годишна возраст, кога преку МЗМП е поднесено барање за остварување право на БПП во постапка за оспорување и утврдување татковство. Барањето е одобрено и е назначен адвокат, кој бесплатно ќе ја застапува странката. Поднесена е тужба за оспорување татковство со користење на механизмот од Законот за парничната постапка за ослободување од судски такси, трошоци на постапката и ослободување од трошоците за вештачење (односно за ДНК-анализата). Судот делумно го усвоил предлогот, одбивајќи го предлогот за ослободување од трошоци за вештачење.

По влегување во примена на новиот ЗБПП, во 2020 за малолетниот Н.С преку негова-та мајка С.С повторно преку МЗМП се поднесе уште едно барање за БПП, овој пат единствено за ослободување од трошоци за вештачењето – ДНК-анализа за утврдување на родителско сродство. Преку овластено подрачно одделение на Министерството за правда, издадена е потврда за одобрување на барањето.

Но, во секој случај, до ден-денеска, изготвувањето на ДНК-анализата во конкретниот случај е стопирано. Истото од причина што установата што ги врши овие вештачења нема никаква реална обврска тоа да го изврши бесплатно за странката, бидејќи на практичен план не постои официјализирана соработка меѓу овие две институции.

▲ Планираното укинување на Бирото за судски вештачења ја доведува во прашање целосно применливоста на сегашниот модел

Неизвесноста на постоењето на Бирото, кое согласно Стратегијата, е предвидено, ја наметнува потребата од постоење на модел со кој би се пополнила празнината што би настанала со укинување на Бирото како орган што ги врши вештачењата за корисниците на секундарната правна помош. Стратегијата предвидува ревидирање на системот на судско вештачење преку деетатизација на системот и укинување на Бирото за судски вештачења. Од друга страна, пак, предлог-законот што беше изработен и објавен на ЕНЕР не предвидува укинување на Бирото за судски вештачења без јасно образложение во извештајот за проценка на влијание на регулативата дали министерството отстапило или не од идејата да се укине Бирото за судски вештачења.

V ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОЛИТИКИ

Зошто е неопходно преземање на мерки?

Неопходно е погоре опишаните проблеми и предизвици да бидат соодветно адресирани преку комбинација од нормативни и институционални мерки. Непреземањето дејства (status quo) ќе предизвика неколку негативни ефекти. Најпрвин ќе влијае негативно на пристапот до правда за корисниците на секундарна правна помош, со што ќе го отежне остварувањето на целта поради која и беше донесен ЗБПП. Впечатокот дека со ЗБПП не може да се обезбеди вешт наод и мислење за секоја потребна област или дека процесот се одолговлекува ќе влијае негативно на мислењето на граѓаните за функционалноста на системот. Со ова ќе се минимизираат и тоа како значајните промени и подобрувања што ги донесе ЗБПП од 2019. Недоволната уреденост на вршењето на вештачењето ја отежнува работата на овластените лица во Министерството за правда.

Паралелно, извесно е донесувањето на нов закон за парничната постапка со кој суштински ќе се измени начинот на кој се изведува вештачењето како доказ. Предложеното решение има одредени импликации во однос на вештачењето за лицата на кои им е одобрена секундарната правна помош. Странката ќе треба да предложи конкретно лице за вештак, што претпоставува одредена комуникација на странката и нејзиниот адвокат со Бирото во која би се идентификувало вешто лице. Понатаму, постои можност спротивната страна да се изјасни негативно за предлогот по што судот ќе го определи вештакот по случаен избор од регистарот на вештаци во кој може, но не мора, да бидат вештите лица од Бирото или неговите надворешни соработници. Исто така, опцијата судот да определи вештачење и без предлог на странка го отвора прашањето за положување на трошоците за вештачење.

Видот на мерки што би се преземале целосно зависи од тоа дали Министерството за правда ќе ја реализира стратешката определба да го укине Бирото за судски вештачења или, пак, ќе го задржи. Имајќи предвид дека во оваа фаза сè уште јавно не се изјаснило, препораките што ќе ги даде овој документ ќе бидат формулирани под две претпоставки, првата ако Бирото останува, а втората ако Бирото се укинува.

Опција 1: Бирото за судски вештачења останува

- ▲ Склучување меморандум помеѓу Бирото за судски вештачења и Министерството за правда

Поради тоа што ЗБПП не воспоставува правна можност за донесување подзаконски акт со кој би се доуредил и прецизирал начинот на вршење на вештачењето, тоа може да биде уредено помеѓу двете страни. Со меморандумот би се уредиле: начинот на иницирање на вештачење, кој може да го иницира процесот, рокот во кој се работи вештачењето, начинот на комуникација помеѓу Бирото и корисниците на секундарна правна помош и нивните адвокати, меѓусебните права и обврски на Министерството и Бирото во однос на исплатата за изработените вештачења, како и други работи од значење за институциите. Врз основа на меморандумот би се изработиле интерни упатства за овластените службени лица во министерството, вештаците и адвокатите.

- ▲ Склучување договори/меморандуми со Комората на овластени геодети и МАНУ

Од суштинско значење е системот на бесплатна правна помош да обезбеди пристап до вештаци во области што се значајни за пристапот до правда за најсиромашните граѓани. Како области што се истакнаа во овој период се геодезијата и

молекуларната биологија. Неопходно е да се оствари комуникација со релевантните субјекти и да се склучат соодветни договори/меморандуми со кои ќе се овозможи пристап до вешти лица и лаборатории од овие области. Притоа важно е да се потенцира дека чинењето на овие услуги кога се вршат во рамките на системот на бесплатна правна помош треба да бидат дисконтирани аналогно на начинот на кој што адвокатската тарифа е намалена за овие случаи.

- ▲ Усогласување на Законот за бесплатната правна помош со новиот Закон за парнична постапка

Веднаш по донесувањето на новиот Закон за парничната постапка, а за време на *Vacatio legis* периодот Министерството треба да пристапи кон усогласување на одредбите од ЗБПП со ЗПП. Предлагањето вешто лице и назначувањето вешто лице од страна на судот доколку другата страна се противи ја наметнуваат обврската од соодветна интервенција во ЗБПП. Содржината и обемот на измената ќе зависат од конечната верзија што ќе биде изгласана од страна на Собранието.

Опција 2: Бирото за судски вештачења се укинува

Доколку се реализира интенцијата наведена во Стратегијата и Бирото се укине, неопходна ќе биде навремена измена на ЗБПП со која ќе се воспостави модел што ќе се заснова на приватните вештаци. Клучни насоки на измената се наведени подолу.

- ▲ Воспоставување регистар на вештаци аналогно на регистарот на адвокати

Вештаците што располагаат со лиценца за вештачење би се запишувале во посебен регистар на вештаци за секундарна правна помош, кој би се водел од страна на Министерството за правда. Притоа Министерството ќе преземе соодветни мерки да обезбеди соодветно учество на вешти лица и установи во регистарот.

Предлог-одредба за воспоставување регистар за вештаци

- (1) Вештаците што согласно Законот за вештачење располагаат со лиценца за вештачење барањето за запишување во Регистарот на

вештаци за бесплатна правна помош го пополнуваат на образец и го доставуваат до Министерството.

- (2) Во прилог на барањето се доставува и копија од лиценцата издадена од Министерството за правда на Р.М.
- (3) Формата и содржината на образецот од ставот (2) на овој член ја пропишува министерот.
- (4) Министерот донесува решение за запишувањето на адвокатот во Регистарот од ставот (2) на овој член во рок од осум дена од денот на поднесување на барањето.

- ▲ Правото на пристап до вештак да биде предвидено за секое лице на кое му е одобрена секундарна правна помош

Правото на пристап до вештак да биде предвидено за секое лице на кое му е одобрена секундарна правна помош, а дали и на кој начин ќе биде употребено да зависи од околностите на случајот, проценката на адвокатот и, секако, одлуката на судот доколку спротивната страна приговара на одлуката.

- ▲ Наградата и надоместокот на трошоците да бидат ограничени на 70% од она што е предвидено согласно важечките тарифи

За изработеното вештачење на вештакот треба да му следува наградата што ќе биде во висина од 70% од она што е предвидено во важечките тарифи.

Предлог-одредба за надомест на трошоци и награда

- (1) Наградата на вештакот за изработениот наод и мислење се пресметува согласно вообичаената сума, која за тој тип вештачење се одобрува од страна на судот пред кој се води постапката намалена за 30%.
- (2) Вештакот го поднесува трошковникот на пропишан образец.
- (3) Министерството во рок од 8 дена од приемот на трошковникот ќе донесе решение со кое му се одобрува награда на Вештакот.

Вештачењето и бесплатната правна помош

Дали новиот Закон за бесплатна правна помош од 2019 го олесни пристапот до бесплатно вештачење за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош?

- (4) Со решение Министерството нема да му исплати надоместок за конкретниот случај на Вештакот ако при вршење редовен надзор утврди несовесно, нестручно и непрофесионално вршење на доверената работа.
- (5) Против решението од ставот (3) на овој член Вештакот може да поведе управен спор пред надлежен суд.
- (6) Содржината на образецот од ставот (2) на овој член ја пропишува министерот.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Анализи, извештаи, истражувања, документи за јавна политика

- ▲ Петрушевска и други, [Пристап до правда во РСМ— Сеопфатна студија за политиките во областа на пристапот до правда во кривичните, граѓанските и управните постапки](#), Македонско здружение на млади правници, 2019
- ▲ ГФК Скопје, [Истражување на задоволството на граѓаните од добиената бесплатна правна помош](#), Фондација Отворено општество – Македонија, 2017
- ▲ [Анализа на примената на Законот за бесплатна правна помош \(2010–2012\)](#), Македонско здружение на млади правници и Фондација Отворено Општество Македонија, Скопје, 2013
- ▲ [Бајка или реалност!? Бесплатната правна помош во Република Македонија](#), Македонско здружение на млади правници и Фондација Отворено Општество Македонија, Скопје, 2012
- ▲ Георгиевска Е. Атанасова М., [Анализа на спроведување на процесот за процена на влијанието на регулативата на Законот за бесплатна правна помош од страна на Министерството за правда](#), Македонско здружение на млади правници, 2018
- ▲ Србјанко Ј., Коруновска Н. и Малеска Т. [Правните потреби и патот до правдата во Република Македонија](#), Фондација Отворено општество – Македонија, Скопје, 2013
- ▲ Како граѓаните на Република Македонија да добијат квалитетен Закон за бесплатна правна помош?!— Документ за јавна политика, , Македонско здружение на млади правници и Фондација Отворено Општество Македонија, Скопје, 2012
- ▲ [Потребна е итна и суштинска измена на Законот за бесплатна правна помош](#) – Документ за јавна политика, Фондација Отворено Општество Македонија, 2014

Вештачењето и бесплатната правна помош

Дали новиот Закон за бесплатна правна помош од 2019 го олесни пристапот до бесплатно вештачење за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош?

2. Правни статии

- ▲ Јаневски, А. Зороска – Камиловска, Т. (2012) *Измените во парничното и во извршното законодавство на Република Македонија, предизвиците и проблемите во нивната примена со предлози за подобрување на состојбите de lege ferenda*, Деловно право, Часопис за теорија и практика на правото, Година XIII, бр. 26, 2012
- ▲ Нациќ, Г. (2012) *Употреба на вештачењето како доказно средство согласно со новелата на ЗПП од 2010*, Скопје, Правник бр. 246/2012
- ▲ Димовска, А. (2012) *Практични проблеми при примената на измените на ЗПП*, Скопје, Деловно право бр. 26/2012

3. Коментари на закони

- ▲ Чавдар, К. Чавдар, К. (2016) Коментар на законот за парничната постапка

4. Закони, подзаконски акти, нацрт закони

- ▲ [Законот за бесплатната правна помош](#), „Службен весник“ бр. 101/2019
- ▲ [Закон за бесплатната правна помош](#), „Службен весник на РМ“, бр. 161 од 30.12.2009 година
- ▲ Закон за парничната постапка (пречистен текст), „Службен весник“ бр. 07/2011
- ▲ [Нацрт-закон предлог за Закон за парнична постапка](#)

- ▲ Закон за вештачење, „Службен весник на РМ“ бр. 115/2010, 12/2014, 43/2014, 104/2015, 148/2015, 192/2015 и 64/2018
- ▲ [Предлог-закон за вештачење](#)
- ▲ Закон за општата управна постапка „Службен весник на РМ“ бр. 124/2015
- ▲ [Уредба за начинот на пресметување на висината на надоместокот за реално потребните трошоци за вештачењата извршени од бирото за судски вештачења за потребите на органите на државната управа, јавните претпријатија и акционерските друштва во државна сопственост, „Службен весник на РМ“ бр. 131/2015](#)
- ▲ [Уредба за наградата и надоместокот на надворешните соработници на бирото за судски вештачења, „Службен весник на РМ“ бр. 131/2015](#)
- ▲ [Тарифник за висината на надоместокот за извршените геодетски работи од страна на трговците поединци овластени геодети и трговските друштва за геодетски работи, Скопје, јули 2014 година](#)

5. Министерство за правда

- ▲ Годишни извештаи за примена на Законот за бесплатна правна помош, достапни на <http://www.pravda.gov.mk/resursi/10>
- ▲ [Извештај за проценка на влијание на регулативата за Предлог на Закон за бесплатната правна помош](#), Скопје, 2018.

6. [Стратегија за реформа на правосудниот сектор](#) за период 2017 – 2022 година со Акциски План

Вештачењето и бесплатната правна помош

Дали новиот Закон за бесплатна правна помош од 2019 го олесни пристапот до бесплатно вештачење за лицата на кои им е одобрена секундарна правна помош?

7. Интернет страни:

- ▲ Отворено владино партнерство – идентификувани проблеми – Пристап до правда—https://ovp.gov.mk/wp-content/uploads/2020/12/Identifikuvani-problemi_Pristap-do-pravda.docx
- ▲ Биро за судски вештачења – <http://bsv.gov.mk/>
- ▲ Македонска академија на науки и уметностите – <http://manu.edu.mk/>

